

Researcher: Social Science Studies

(2017) Cilt 5, Sayı 10, s. 462-475

RSSS

ISSN:2148-2691

Ermeni Olayları Hakkında Osmanlı Devleti Lahey Elçiliği Ve Milli Ajansı'nın 1915 Yılı Hollanda Basınına Yansıyan Açıklamaları

Ayhan SERTKAYA¹, Yakup YILMAZ²

Özet

I. Dünya savaşı başlamasıyla birlikte tüm dünyada olduğu gibi Hollanda gazeteleri de savaşta yaşanan gelişmelerle yakından ilgilenmiştir. Bu dönemde ulusal bir haber ajansı olmayan Hollanda'nın haber kaynakları çoğunlukla İtilaf Devletleri haber ajanslarıdır. Bu durum Hollanda kamuoyunun çoğu zaman tek taraflı bilgileneşine neden olmuştur. Buna rağmen Lahey Elçiliği'nin yaptığı açıklamalar ve Milli Ajans'ın geçtiği haberler Hollanda basınında yer bulabilmiştir. Dönemin Hollanda gazetelerine Hollanda Kraliyet Kütüphanesi tarafından kurulan <http://www.delpher.nl/> isimli web sitesi üzerinden ulaşılabilir. Bu web sitesi üzerinden konu hakkında yapılan araştırmalarda Lahey Elçiliği'nin yaptığı iki farklı açıklama tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Ermeni Olaylarıyla ilgili İtilaf Devletleri tarafından Osmanlı Devleti'ne verilen nota hakkında Lahey Elçiliği'nin yaptığı açıklamadır. İkinci açıklama da yine Ermeni Olayları hakkında çıkan haberlere karşı yapılmıştır. Bunlardan başka Milli Ajans kaynaklı olarak Hollanda gazetelerinde yine iki farklı haber yer bulabilmiştir. Bunlar Gazette de Lousanne isimli bir İsviçre gazetesinde yayınlanan bir makale hakkında Milli Ajans tarafından yapılan düzeltme ile Van'da Ruslar ve Ermeniler tarafından yapılan katliamlar hakkındadır.

Anahtar Kelimeler

Hollanda
Osmanlı Devleti
Lahey Elçiliği
Milli Ajans
Ermeni Sorunu

The Statements of Hague's Embassy and National Agency of Ottoman State in the Holloland Press in 1915 about Armenian Incidents

Abstract

The Netherlands' gazettes were closely interested in the developments during the war as all the world with the beginning of World War First. The news sources of Netherlands which weren't a national news agency during the period are mostly the news agencies of Allied Powers. The case caused that the public opinion in Netherlands was informed one sidedly. Despite this, the explanations from The Hague's Embassy and

Keywords

Netherland
Ottoman Empire
Hague's Embassy
National Agency
Armenian Question

¹ Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ayhan.sertkaya@omu.edu.tr

² Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, yakup.yilmaz@omu.edu.tr

the news from The National Agency were included in the press of Netherlands. The gazettes of the period's Netherlands can be reached through the website with the name of <http://www.delpher.nl/> which was established by The Royalty Library of Netherlands. Two different explanations that The Hague's Embassy did were determined in the searches which were done about the subject through this website. First one of them is the explanation that The Hague's Embassy did about the note which was given to Ottoman by The Allied Powers about The Armenian events. The second one was done against the news which were seen about The Armenian events also. Furthermore, two different news sources were included on the gazettes of Netherlands on the base of National Agency. These are about the massacres which were done by Russians and Armenians in Van with the regulation that was done about an article by The National Agency that was published on a Switzerland's Gazette with the name of Gazette de Lousanne.

GİRİŞ

Bilindiği üzere Hollanda I. Dünya Savaşı'na katılmamış ve Avrupa'yı kasıp kavuran bu zorlu yıllarda tarafsız kalmayı başarabilmiş ülkelerden biridir. Konumu itibariyle I. Dünya Savaşı'nın güçlü tarafları olan İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletlerin tam ortasında yer alması ve bir bakıma savaşın da tam ortasında bulunmasına rağmen bu tarafsızlığını uzun savaş yılları boyunca devam ettirebilmiştir. Esasında tarafsızlık ilkesi Hollanda için I. Dünya Savaşı şartlarında gelişen bir durum değildir. Nitekim Hollanda'nın tarafsızlık ilkesi 1870-71 Almanya-Fransa Savaşında ortaya çıkmıştır³. Ancak tarafsız olmasına rağmen bu kadar yakın coğrafyada ve yıllarca devam eden savaş nedeniyle Hollanda, devleti ve toplumuyla teyakkuz halinde kalmış ve savaşı yakından takip etmiştir. Hollanda, çok geniş bir coğrafyaya yayılan bu büyük savaşın gidişatı hakkında bilgi edinmek isterken çoğunlukla, başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri haber ajanslarına başvurmuştur. Bu konuda Hollanda basını en çok İngiliz Reuters ve Fransız Havas Ajansı'nın geçtiği haberlerden faydalanmıştır. Yine aynı dönemde Hollanda basınında St. Petersburg kaynaklı haberlere de sık sık yer verilmiştir. Bunun sebebi güçlü ve etkili bir haber ağı bulunmayan Hollanda basınıının diğer ülke haber ajanslarının geçtikleri haberleri kullanmak zorunda olmasıdır.

I. Dünya Savaşı'nın seyri hakkında sık sık haberler yapan Hollanda gazetelerinde Ermenilerin savaştaki durumları üzerinde ayrıca durulmuştur. Ermeniler hakkında İtilaf Devletleri haber ajanslarının geçtiği haberler çoğu zaman Londra ve Paris basınıyla aynı gün ya da sonraki günlerde Hollanda basınında da aynen yer bulmuştur. Savaşın başlamasından beri özellikle İngiliz basınında Türklerin Ermenileri katlettiklerine dair çıkan haberlere aynı şekilde Hollanda basınında da yer verilmiştir. Hollanda kamuoyunun Ermeniler ile yakından ilgilenmesinin sebebi onların Hıristiyan olmalarıyla ve özellikle İngilizlerin propagandaları neticesinde onların katliamlara maruz kaldıkları algısı ile yakından ilgili olmalıdır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'daki vilayetlerinde yaşayan Ermeni azınlıktan bahsedilirken Ermenilerin yaşadığı bölgeler hakkında çoğu kez Ermenistan tabiri kullanılmıştır. Bu haberlerin sıklığı Osmanlı Devleti'nin Tehcir Kanunu'nu kabul etmesi ve uygulamaya koymasında sonra artarak devam etmiştir. Genellikle İtilaf Devletleri'nin

³ Paul Moeyes, "Jupiter en de stervelingen: De opperbevelhebber en de volksvertegenwoordiging 1914-1918", Militaire Spectator, jaargang 183, nummer 7/8, 2014, s. 336.

oluşturmak istediği algılar çerçevesinde şekillenen bu haberlere karşılık Osmanlı Devleti'nin 1915 yılında Lahey Elçiliği vasıtasıyla iki kez yaptığı açıklama Hollanda basınında yer bulmuştur. Ayrıca iki defa da Osmanlı Milli Ajansın açıklamalarına yer verilmiştir.

Lahey Elçiliği'nin 6 Haziran 1915 Tarihli Açıklaması:

24 Nisan 1915'de İstanbul'da Ermenilere yönelik gerçekleşen tutuklama olaylarından sonra Hollanda'da yayınlanan gazetelerde Ermeniler hakkında daha çok haber almaya başladı. Özellikle 1915 yılı mayıs ayı içerisinde gerek ulusal ve gerekse eyalet ve şehir gazetelerinde konuyla ilgili pek çok habere rastlamak mümkündür. Bu hususta birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. 27 Nisan tarihli De Grondwet "Son Haberler"⁴ başlığı altında verdiği haberde;

"Tiflis, Trans-Kafkasya, 26 Nisan. Rus sınırına ulaşmış olan mülteciler, Muhammediler tarafından Ermenilere yapılan katliamların artarak devam ettiğini ve Asya Türkiyesi'nde, Ermenistan içerisinde Van civarındaki 10 köyün tüm ahalisinin öldürüldüğünü söylemişlerdir."

ifadelerine yer vermiştir.

Yine 20 Mayıs tarihli Rotterdamsch Nieuwsblad "Van'da İnsan Katliamı"⁵ başlıklı yazısında aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır.

"Reuter's Ajansının bildirdiğine göre, 15 Mayıs'ta Van'da (Ermenistan) 6000 Ermeni öldürülmüştür. Türklere ve Kürtlere karşı kendilerini çok iyi savunmakta olan Ermeniler acilen yardıma ihtiyaç duymaktadırlar."

Yukarıda verilen haberler nisan ve mayıs ayı içerisinde Hollanda basınında Ermeni olayları hakkında yer alan haberlerden bazılarıdır. Dönemin Hollanda basınında bunlara benzer pek çok farklı haber yer almaktadır. Esasında bu haberler neticesinde Avrupa'da ve Hollanda özelinde İtilaf Devletleri lehine bir kamuoyu oluşmuştur. Nihayet Avrupa basınında bu tür haberlerin artmasından sonra İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri Ermeni olaylarını bahane ederek 24 Mayıs'ta Osmanlı Devleti'ne bir nota vermişlerdir⁶.

Bu nota tahmin edileceği üzere Hollanda basınında da geniş yer buldu. 25 Mayıs'ta Nieuwe Rotterdamsche Courant Savaş⁷, De Telegraaf Ermenistan'da Katliamlar⁸, Nieuwsblad van het Noorden "Türkiye ve Savaş"⁹, De Maasbode Ermenistan'da "Hristiyan Takibatı"¹⁰

⁴ De Grondwet, 27 Nisan 1915, No: 39, s. 1.

⁵ Rotterdamsch Nieuwsblad, 20 Mayıs 1915, No: 11395, s. 2.

⁶ Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyesi İ'lan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra, Haz. H. Erdoğan Cengiz, Ankara, 1983, s. 307. "Fransa, İngiltere, Rusya Devletleri beyânât-ı âtiyenin neşri husûsunda ittîfak etmişlerdir: Hemân bir mâhdan beri Türk, ahâli, Hükûmet-i Osmâniyye me'mûrlarıyla müttehiden ve ekseriyâ bunların muâvenetiyle Ermenileri katl-i âmm eylemektedirler. Mezkûr katl-i âmmolar bâ-husûs nîsânın nîsfına karîb zamanlarda Erzurum, Tercan, Bitlis, Muş, Sasun, Zeytun ve tüm Kilikya havâlisinde vuku' bulmuşdur. Van civarında yüze karîb köylerin seknesi umûmiyyetle katl edildiği gibi aynı zamanda Osmânî Hükûmeti Dersââdet'de sâkin ve zararsız Ermenilere musallat oldu. Türkiye'nin insâniyyet ve medeniyete karşı icrâ eylediği bu cinâyât-ı cedîdeden dolayı gerek Hükûmet-i Osmâniyye a'zâlarının ve gerek bu gibi katl-i âmmalara iştirâkde bulunmuş ve bulunacak olanları şahsen mes'ûl tutacaklarını İtilâf Hükûmetleri Bâb-ı Âli'ye tebliğ ederler. 24 Mayıs 1915".

⁷ Nieuwe Rotterdamsche Courant, 25 Mayıs 1915, Ochtendblad A, No: 145, s. 1

⁸ De Telegraaf, 25 Mayıs 1915, No: 9036, s. 1.

⁹ Nieuwsblad van het Noorden, 25 Mayıs 1915, No: 120, s. 3;

¹⁰ De Maasbode, 25 Mayıs 1915, No: 13739, s. 1;

başlıklarıyla Reuters kaynaklı, Leuwarder Courant “Türkiye ile Savaş” başlığı altında “Ermenistan’da” alt başlığıyla¹¹, Arnheemsche Courant “Ermenistan’da Katliamlar”¹², Provinciale Noordbrabantsche en ‘s-Hertogenbossche Courant “Ermeni Katliamı”¹³, Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant Ermenistan’da¹⁴ Provinciale Drentsche en Asser Courant’ta da “Türkiye ile Savaş”¹⁵ başlıklarıyla Havas kaynaklı olarak yer aldı. 28 Mayıs’ta yine Reuters kaynaklı olarak Nieuwe Tilburgsche Courant’ta Ermenistan’da Hıristiyan Takibatı¹⁶ başlığıyla yayımlandı. Bu nota Hollanda gazetelerinde;

“İngiliz haber ajansı İngiltere, Fransa ve Rusya Hükümetleri’nin aşağıdaki açıklamayı yaptıklarını duyurdu: Son bir ay içinde Kürtler ve Ermenistan’da yaşayan Türkler, Osmanlı memurlarının bilgisi dâhilinde ve sık sık yardımlarıyla Ermenileri katletmektedirler. Nisan ayı ortalarında Erzurum, Erzincan, Eğin, Bitlis, Sason, Muş, Zeytun ve tüm Kilikya’da bu tür katliamlar gerçekleşmiştir. Van’da yaklaşık 100 köy halkının tamamı öldürülmüş ve şehirdeki Ermeni Mahallesi Kürtler tarafından kuşatılmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Hükümeti, İstanbul’da bulunan masum Ermenilere musallat olmuştur. Türkiye tarafından gerçekleştirilen bu son katliamlar hususunda İtilaf Devletleri, İstanbul Hükümeti’nin tüm üyelerini ve katliamlarla ilişkili olan tüm devlet görevlilerinin sorumlu tutulacağını Bab-ı Ali’ye açıkça beyan eder.”

ifadeleriyle yer aldı.

Osmanlı Devleti’nin 24 Mayıs tarihli İtilaf Devletleri notasına karşılık yaptığı açıklama 6 Haziran tarihli Hollanda gazetelerinde yer buldu. Algemeen Handelsblad gazetesi bu açıklamayı “Türkiye ve Ermeniler”¹⁷, Nieuwe Rotterdamsche Courant “Türk Tarafına Göre”¹⁸ ve De Maasbode gazetesi ise “Ermenistan’da Türkler”¹⁹ başlıklarıyla yayınladı. Ancak her üç gazetede yayınlanan metinler aynı değildi. Nieuwe Rotterdamsche Courant bu bildirin tamamina yer verirken²⁰, De Maasbode bazı paragraflarını yayınlamamayı tercih etmişti. Algemeen Handelsblad’da ise bildiri metninin ancak yarısı yer alırken özellikle İtilaf Devletlerinin suçlandığı veya yaptıklarının örneklerle ifade edildiği kısımlara yer verilmemişti. Hollanda basınının Osmanlı Devleti’nin yaptığı bu açıklamaya İtilaf Devletleri notası kadar önem vermediği açıkça görülmektedir. Buna rağmen önemli olan husus Osmanlı Devleti tarafından yapılan bu açıklamanın sansürlenmiş ve sadece üç gazete tarafından yayınlanmış olmasına rağmen Hollanda basınında yer bulabilmiş olmasıdır.

¹¹ Leeuwarder Courant, 25 Mayıs 1915, No: 120, s. 4;

¹² Arnheemsche Courant, 25 Mayıs 1915, No: 8858, s. 3.

¹³ Provinciale Noordbrabantsche en ‘s-Hertogenbossche Courant, 25 Mayıs 1915, No: 119, s. 2

¹⁴ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, 25 Mayıs 1915, No: 119, Twede Blad, s.6

¹⁵ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 25 Mayıs 1915, No: 119, s. 3;

¹⁶ Nieuwe Tilburgsche Courant, 28 Mayıs 1915, No: 6424, s. 2.

¹⁷ Algemeen Handelsblad, 6 Haziran 1915, Ochtendblad, No: 28082, s. 2.

¹⁸ Nieuwe Rotterdamsche Courant, 6 Haziran 1915, Ochtendblad-B, No: 157, s. 2.

¹⁹ De Maasbode, 6 Haziran 1915, No: 13762, s. 1-2.

²⁰ Bu açıklama için bkz. Ermeni Komiteleri’nin A’ mal ve Hareketi İhtilaliyesi, s. 308- 313 ve Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Mes’elesi, s. 606- 610.

Bu açıklama hakkında; Nieuwe Rotterdamsche Courant, “ Türkiye’nin Lahey Elçiliği aşağıdaki açıklamayı paylaştı”, De Maasbode “Türk Elçiliği aşağıdaki açıklamayı paylaştı” ifadelerine yer verirken Algemeen Handelsblad’da aşağıdaki ifadelerini kullandı.

“Daha önce yayımladığımız üzere Fransa, Büyük Britanya ve Rusya’nın ortak bir bildiri ile Kürtlerin ve Türklerin, Ermenistan’daki vahşetleri hakkında Bab-ı Ali’yi ve Türk Hükümeti üyelerini sorumlu tuttuklarını paylaşmıştık. Bu hususla alakalı olarak aşağıda verilen açıklama Türkiye’nin Lahey Elçiliği’nden tarafımıza gönderilmiştir.”

Aşağıda Lahey Elçiliği tarafından gönderilen açıklamanın tam metninin sadece Nieuwe Rotterdamsche Courant’ta yayınlanmasından dolayı bu metnin adı geçen gazetede yayınlanmış haline yer verilmiştir.

“TÜRK TARAFINA GÖRE

Türkiye’nin Lahey Elçiliği aşağıdaki açıklamayı paylaştı.

“Havas Ajansı 24 Mayıs tarihli haberinde;

“Fransa, Büyük Britanya ve Rusya devletleri ittifak halinde aşağıdaki bildiri yayımlamışlardır.

Yaklaşık bir aydan beri Ermenistan’ın Kürt ve Türk ahalisi birlikte ve çoğu zaman Türk yetkililerin desteği ile Ermenileri katletmektedirler. Bu katliamlar Nisan ayı ortasından beri Erzurum, Tercan, Eğin, Bitlis, Muş, Sason, Zeytun ve bütün Kilikya’da gerçekleşmiştir. Van civarında yaklaşık yüz kadar köyün halkı tamamen öldürülmüş ve şehirdeki Ermeni bölgesi Kürtler tarafından kuşatılmıştır. Aynı zamanda Türk Hükümeti de İstanbul’daki masum Ermeni ahaliye musallat olmuştur. Türkiye’nin insanlığa ve medeniyete karşı işlediği tüm bu yeni suçlar karşısında²¹ İtilaf Hükümetleri, Türk Hükümeti’nin bütün üyelerinin ve bu katliamlarla alakası olan tüm memurların şahsen sorumlu olacakları hususunda Bab-ı Ali’yi açıkça uyarmaktadır.”

Osmanlı İmparatorluk Hükümeti yukarıdaki bildirin içeriğinde ifade edilen kanaat ve iddiaları kesinlikle reddeder. İmparatorluk topraklarındaki Ermenilere yönelik katliamların yapılması tamamen gerçek dışıdır. Aşağıda verilmiş olan izahat hakikati doğru şekilde aydınlatmaktadır.

Erzurum, Tercan, Eğin, Sasun, Bitlis, Muş ve Kilikya Ermenilerine karşı, kamu düzenini ve güvenliğini rahatsız edecek bir eylemde bulunmadıkları için, İmparatorluk yetkilileri tarafından herhangi bir önlem alınmamıştır. Bu hakikat tarafsız devletlerin konsolosları tarafından da bilinmektedir.

Bu sebeple İtilaf Hükümetleri’nin bu konudaki suçlamaları basit bir yalandır. Doğudaki vaziyet hakkında malumat sahibi olanlar, İtilaf Devletleri memurlarının, özellikle Rus ve İngiliz memurların her fırsatı kullanarak Ermeni ahaliyi İmparatorluk Hükümetine karşı ayaklanmaları için nasıl kışkırttıklarını çok iyi bilmektedirler. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu ile adı geçen hükümetler arasında husumetin başlamasından beri artarak devam etmektedir.

Bu ülkelerin Bulgaristan ve Romanya’daki konsolosları ve diğer memurları genç Türkiye Ermenisi çetecilerini Varna, Sulina, Köstence ve sair yollarla Kafkasya’ya

²¹ 25 Mayıs tarihli Hollanda gazetelerinde bu son ifade bulunmamaktadır.

göndermişlerdir. Rus Hükümeti de bu genç Türkiye Ermenilerini, kendi askeri birliklerine kattıktan sonra silah ve para²² temin ederek ve onları ihtilalci program ve bildirimler ile donatarak Türk İmparatorluğu'nda Ermenilerin yaşadığı merkezlere göndermekten geri durmamıştır. Bunların görevleri bu merkezlerde gizli ihtilalci organizasyonlar kurarak özellikle Van, Çatak, Havasor, Gevaş ve Timar olmak üzere bölgedeki Ermenilerin silahlanarak İmparatorluk Hükümeti'ne karşı isyan etmelerini sağlamaktır. Onlar aynı zamanda Ermenileri, Türkleri ve Kürtleri katletmeleri için kışkırtmaktadırlar. Bu konuda aşağıdaki örneği vermek faydalı olacaktır²³.

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında husumetin başlamasından sonra, sabık Türk mebuslardan Armen Garo²⁴ adıyla bilinen Karakin Pastırmacıyan²⁵, Ermeni komitacı liderlerden Fro²⁶ ve Heço²⁷ tarafından kurulan çeteye katılmış ve onların yanında Ruslar tarafından silahlandırılmış Ermeni gönüllülerin başında Türk sınırını geçmiştir. Beyazıt'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine yoluna çıkan bütün Muhammedi köyleri tahrip etmiş ve bu köylerin tüm ahalisini katletmiştir. Ruslar bu bölgeden kovuldukları esnada o yaralanırken Taşnak'ın Erzurum sorumlusu onun yanında öldürülmüştür. Pastırmacıyan hâlihazırda çetesiyle birlikte Kafkasya sınırında çatışmalarda bulunmaktadır.

Amerika'da yayımlanan ve Taşnak-Sütyun'un yayın organı olan Asbarez Gazetesi O'nun, Dro ve Heço ile birlikte savaşa gitmeden önce katıldıkları dini bir and içme töreni sırasındaki fotoğraflarını yayımlamıştır.

Foros²⁸ oğlu Agop üzerinden çıkan ve takip edilen cürüm gayesini kat'i surette belgeleyen evrak, İngiliz görevliler tarafından Kıbrıs'tan getirilerek İskenderun civarına bırakılan Ermenilerin bölücü hareketlerini daha da gün yüzüne çıkarmıştır. Bu kışkırtmalar neticesinde hazırlanan eylemler diğer sonuçları yanı sıra bir treni raydan çıkarma saldırısına neden olmuştur. Diğer taraftan İngiliz ve Fransız deniz gücü kumandanları Adana, Yumurtalık, İskenderun ve diğer kıyı bölgelerindeki Ermeniler ile mektuplaşmaya devam ettiler ve onları isyan etmeleri için kışkırtmışlardır. İngiliz ve Fransız hükümetlerinin bu propagandaları neticesinde özellikle Zeytun Ermenileri etkilenmiş ve

²² Hollanda gazetelerinde *silah ve para* ifadeleri hem Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilaliyesi (s.308) ve hem de Esat Uras'ın Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi (s.607) isimli eserlerinde *silah ve bombalarla* olarak yer almaktadır.

²³ Bu son cümleye Algemeen Handelsblad'da hiç yer verilmezken, De Maasbode "*Türk Elçiliği burada bazı örnekler vermektedir*" ifadelerini kullanmıştır. Ancak her iki gazetede de Türk Elçiliği'nden gelen bu açıklamanın söz konusu cümlesinin devamındaki üç paragrafda değinilen, yani "*Tüm bu gerçekler karşısında ...*" ifadeleriyle başlayan paragrafta kadar verilen örneklerle yer vermemişlerdir. Bu üç paragraf sadece Nieuwe Rotterdamsche Courant'ta yayımlanmıştır.

²⁴ "*Armen Garo, 1324 Mebuslar Meclisinde Erzurum Milletvekili olan ve I. Dünya Savaşı sırasında çetesiyle Kafkas hudutlarından Türkiye'ye geçerek müthiş zulümler yapan Karakin Pastırmacıyandır.*" Bkz. Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1987, s. 508.

²⁵ Karakin Pastırmacıyan 1908-1912 Meclis-i Mebusan'ında Erzurum Vilayeti mebusu olarak görevde bulunmuştur. Bkz. T. Cengiz Göncü, Belgeler ve Fotoğraflarla Meclis-i Mebusan (1877-1920), İstanbul, 2010, s. 46.

²⁶ Bu isim Nieuwe Rotterdamsche Courant'ın haberinde Fro olarak geçmektedir. Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilaliyesi'nde Tero, Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi'nde Tro olarak ifade edilen ve haberin yer aldığı diğer gazetelerde yer verilmemiş olan bu paragrafta Fro olarak geçen bu kişi Komutan Dro adıyla bilinen Drastamat Kanayan olmalıdır.

²⁷ Hollanda gazetelerinde *Hetsjo* şeklinde geçmektedir.

²⁸ Hollanda gazetelerinde Foros olarak geçen bu isim yukarıda adı geçen eserlerde Toros olarak yer almaktadır.

burada ihtilalci Ermeni çeteleri faaliyete geçmiştir. Nitekim Şubat ayında Zeytun Ermenileri hükümet konağını muhasara etmişlerdir.

Tüm bu gerçekler karşısında İmparatorluk Hükümeti isyanı bastırmak ve kamu düzenini sağlamak adına zorunlu bir görevi yerine getirmiştir. İmparatorluk hükümetinin hiç kimsenin sorgulayamayacağı egemenlik hakları uyarınca böylesi ihtilalci ve bölücü hareketleri bastırmak için gerekli tüm önlemleri almış olması en tabii hakkıdır. Dahası bu önlemler bu olaylarda olduğu gibi, savaş şartları göz önüne alındığında daha çok aciliyet taşırlar. Böylece İmparatorluk Hükümeti bir yandan askerî tedbirlere başvururken diğer yandan yurtdışındaki ihtilalci Ermeni komitelerle ve İtilaf Devletleri görevlileriyle irtibat halinde olan Ermeni ihtilalcileri tutuklamak zorunda kalmıştır.

Yukarıda adı geçen üç devletin iddialarının aksine İmparatorluk Hükümeti önleyici tedbirler alırken halktan herhangi bir unsur ile işbirliği içinde olmamıştır. Ermeni ihtilalcilerin evlerinde yapılan aramalarda ele geçirilen ihtilal bayrakları ve isyanla ilgili önemli belgeler, bu hareketin bölücü amaçlarını göz önüne sermiştir.

Bu belgeler, halen Paris, Londra ve Tiflis'te bulunan ihtilal komitelerinin esasında İngiliz, Fransız ve Rus Hükümetleri tarafından korunduklarını da göstermektedir. Aynı zamanda vilayetlerde gerçekleşen ev aramalarında Ermenilerin elinde binlerce Rus bombası ve tüfeği bulunmuştur²⁹. Tutuklanan bu Ermeniler ile İngiliz, Fransız ve Rus ajanlar tarafından kışkırtılarak askerlikten kaçanlar ve kolluk kuvvetlerine saldırmış olanlar tabii olarak yetkili hâkimler karşısına çıkarılmışlardır. İmparatorluk Hükümeti aynı zamanda bu hareketlerin Rus, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin koruması altında olduğunu ve Konstanza'da toplanan son ihtilalci Ermeni kongresinde görünüşte isyan hareketlerine son verilmiş gibi görünmelerine rağmen uygun zamanda harekete geçme kararını kanıtlayan belgelere de sahiptir³⁰.

Bab-ı Ali zamanı gelince bu belgeleri açıklayacak ve nihayet kamuoyunu aydınlatacaktır³¹.

İmparatorluk Hükümeti kendi hakları uyarınca kamu düzenini sağlamak için almış olduğu önlemler neticesinde hiçbir ölüm yaşanmadan ihtilalci Ermeni hareketleri bastırılmıştır. Dahası koşulların gerekli kıldığı bu önlemler Ermenilere karşı herhangi bir harekât düşüncesi olmadan gerçekleştiğinden, İstanbul'da ikamet eden 77.835³² Ermeni'den sadece 235'i³³ ihtilalci hareketlere katıldıkları gerekçesiyle tutuklanırken geriye kalanların tamamı yine kendi işleriyle meşgul olup emniyet içerisinde yaşamının tadını çıkarmaktadırlar. Bu arada savaşın devam ettiği bölgelerde yaşayan ve bu bölgelerde bulunmalarının imparatorluk hükümetinde haklı endişelere neden olduğu bazı Ermenilerin de başka bölgelere nakledilmesi zorunda kalmıştır.

²⁹ Bir önceki paragraf ile bu paragrafın ilk cümlesinde verilen bilgiler Algemeen Handelsblad'da yer almamıştır.

³⁰ Bu paragrafta yer alan bilgilere Algemeen Handelsblad'da yer verilmemiştir.

³¹ Algemeen Handelsblad bundan sonra sadece en son paragrafta yer vermiştir.

³² Hollanda gazetelerinde 77.835 olarak geçen bu sayı Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyesi (s. 311) ile Esat Uras'ın Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi (s. 608) isimli eserlerde 77.735 olarak geçmektedir.

³³ Bu sayı Esat Uras'ın Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi (s. 608) isimli eserinde 2.345 olarak kaydedilmiştir. Ancak hem Nieuw Rotterdamsche Courant ve hem de De Maasbode gazetelerinde 235 olarak kaydedilmiş olan bu sayı Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyesi'nde de (s. 311) 235 olarak geçmektedir. Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi isimli eserde bir yazım hatasının olması muhtemeldir.

Bu olaylar milli savunma açısından değerlendirildiğinde Bab-ı Ali yükümlülükleri gereğince deniz ve kara sınırlarının güvenliğini garantiye almak için gerekli gördüğü tedbirleri almaktadır ve bununla ilgili hiçbir yabancı hükümete hesap vermek zorunda değildir³⁴.

İngiliz ve Fransız deniz gücü kumandanlarının Çanakkale'deki seyir ve sabit tüm hastaneleri bombalarken, diğer taraftan Rus Hükümeti, Ermeniler tarafından binlerce masum Müslümanın katledilesine izin verirken, Kars ve civarında açlık ve susuzlukla binlercesi ölüme terk edilirken ya da yine aynı Ermeniler tarafından Kafkaslarda esir Türkler kurşun ya da süngülerle katledilirken İngiliz, Fransız ve Rus Hükümetlerinin böylesine insani duygularla yaptıkları itirazlar mantığa aykırı değildir.

Türkiye'de değil ama Rusya'da savaşa katılan ülkelerin konsolosları en kötü muameleye katlanmak zorundadırlar.

İngiliz, Fransız ve Rus hükümet görevlileri Ermeni isyanı hazırlama çabalarını yeterli görmeyerek nihai hedeflerine ulaşmak için Muhammedi unsurları da, majesteleri Sultan'ın hükümetine karşı isyan ettirme girişimlerde bulunmuşlardır. Onların organize ettikleri bazı bireysel girişimlerin belgeleri de Bab-ı Ali'nin eline geçmiştir. Böylesi nitelendirilemeyecek eylemler, döneminin merhametsiz uygulamalarıyla lekelenmiş en uzak zamanlarda bile görülmemiştir. İngiliz Fransız ve Rus Hükümetleri Kafkasya, Fas, Mısır, Hindistan vb. yerlerde isyan ve kargaşa zamanlarında, bunları vahşice ve tamamen insanlık dışı yöntemlerle bastırırken, Türk Hükümeti'ni de almak zorunda kaldığı ve dahası büyük bir itidal ve adaletle uyguladığı önleyici tedbirlerinden dolayı suçlamaktadırlar.

Esasında bu vaziyet karşısında Türk Hükümeti iddia edilenin aksine en basit haliyle egemenlik vazifelerinin gereğinden başkasını yapmamıştır ve bu hususta ne İmparatorluk Hükümeti üyelerinin ne de diğer devlet memurlarının iddia edildiği gibi alınmış olan bu önleyici tedbirler hususunda mesul tutulacakları iddialarına cevap verilmeyecektir. Kendilerini şikâyet etmek zorunda hissettikleri tüm bu olayların sorumluluğu, bu ihtilalci hareketleri organize ettikleri ve yönettikleri ve yaptıkları açıklamanın Ermeni provokatörleri teşvik etmesi ve en azından destek olması nedeniyle Üçlü İtilaf Devletleri'ne aittir."

Milli Ajans'ın 12 Temmuz 1915 Tarihli Açıklaması

12 Temmuz tarihinde Hollanda gazeteleri bu kez Milli Ajans'ın³⁵ yaptığı bir açıklamaya yer vermişlerdi. Milli Ajans bu açıklamaya İsviçre'de Gazette de Lausanne'de 19 Haziran'da yayınlanan bir habere karşılık yapmıştı³⁶. Bu haberin kaynağı Alman Wollf Ajansıydı. Bu haber 12 Temmuz tarihli De Tijd gazetesinde "Ermeniler"³⁷, De Maasbode'da "Türkiye'de Ermeniler"³⁸, Leeuwarder Courant'ta "Karma Haberler" başlığı altında "İstanbul"³⁹,

³⁴ De Maasbode yazının son paragrafı haricinde bu paragraftan sonraki paragraflara yer vermemiştir.

³⁵ "Osmanlı İmparatorluğunda daha önceleri "Osmanlı Telgraf Ajansı" mevcuttu. Bu ajansın kurulmasına kadar olan sürede, haber kaynakları yabancı ajanslardan oluşuyordu. 1911'de kurulan Telgraf Ajansı, ulusal olmaktan çok ticarî nitelikte idi. Daha sonra "Osmanlı Millî Ajansı"na dönüşen Telgraf Ajansı, Birinci Dünya Savaşı sonunda tarih sahnesinden çekilmişti." Bkz. Yücel Özkaya; Milli Mucadelede Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler, Atatürk Araştırmaları Dergisi, c. 1, Mart 1985, S. 2, s. 590.

³⁶ Arnheimsche Courant, 12 Temmuz 1915, No: 8899, s. 3.

³⁷ De Tijd, 12 Temmuz 1915, No: 20683, s. 1.

³⁸ De Maasbode, 12 Temmuz 1915, No: 13829, s. 1.

³⁹ Leeuwarder Courant, 12 Temmuz 1915, No: 161, s. 4.

Provinciale Drentsche en Asser Courant'ta "Türkiye ile Savaş" başlığı altında "İstanbul"⁴⁰, Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant'ta "Türkiye"⁴¹, Arnheemsche Courant'ta "Ermenilerin Vaziyeti"⁴² ve nihayet 13 Temmuz'da Rotterdamsch Nieuwsblad'da "Türkler ve Ermeniler"⁴³ başlıklarıyla yer bulmuştur. Bu gazetelerden sadece De Tijd o dönemde ulusal yayın yapan bir gazetedir. De Tijd ve De Maasbode gazetelerinde Milli Ajans'ın bu açıklaması aşağıdaki haliyle yer almıştır.

*"Milli Ajans, Gazette de Lausanne'de yayınlanan bir makalede, Ermenilerin karşı karşıya kaldıkları ve Türk Hükümeti tarafından desteklenen aşırılıklar nedeniyle 50 bin Ermeni'nin Rus ordusunda savaştığı iddialarını protesto etmektedir. Milli, sadece suçluların cezalandırıldığını, dürüst ve barışçıl Ermenilerin Türk Hükümeti'nin koruması altında olduğunu da garanti etmektedir"*⁴⁴.

Ancak aynı gün yayınlanan Leeuwarder Courant, Provinciale Drentsche en Asser Courant, Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant ve Arnheemsche Courant gazetelerinde ise yukarıdaki cümlelere ilaveten

"Böylesi iddialara karşı konuşmayı dahi lüzumsuz kabul eden Milli Ajans, düşman gazetelerin, kendi vatandaşlarının düşman saflarında kendi ülkelerine karşı savaşmalarını nasıl değerlendireceklerini merak etmektedir. Ermeniler durup dururken Müslüman ahaliyi katletmeye başlamışlardır. Türk Hükümeti bütün suçluları kanunlar çerçevesinde cezalandırırken, pek çoğu Türk ordusunda da savaşmakta olan diğer barış yanlısı Hıristiyanlar Hükümetin koruması altındadır."

açıklamalarına yer vermiştir. Ancak yukarıdaki gazetelerden hiçbiri Milli Ajans tarafından yapılan açıklamanın en uzun ve ayrıntılı hali 13 Temmuz'da Rotterdamsch Nieuwsblad'da "Türkler ve Ermeniler" başlığıyla yayımlanmıştır. Rotterdamsch Nieuwsblad⁴⁵;

"İstanbul, 12 Temmuz (Wollf.) Gazette de Lausanne'da yayımlanan bir makalede Osmanlı Hükümeti'nin Türkiye'de yaşayan Ermenilere karşı yapılan aşırılıkları himaye ettiği iddia edilmiştir. Yine aynı makalede ifade edildiğine göre 50 bin Ermeni savaşta Rusların saflarına katılmıştır. Bu sebeple Milli Ajans şu açıklamayı yapar: Böylesi saçmalıklara karşı konuşmanın bir amaç taşımayacağını düşünüyoruz. Bununla birlikte bu düşman gazetelerinin, geride kalan kardeşleri vatani korumak için mücadele ederken, onları bırakıp da düşmana katılan vatandaşlarını nasıl adlandıracaklarını da merak ediyoruz. Kendileri din kardeşleriyle birlikte doğu vilayetlerimizde Müslüman ahaliye karşı işledikleri vahşetin kaynağı ve nedeniyle kahraman ya da şehit olarak değerlendirilen Ermenilerin vaziyeti bundan ibarettir. Osmanlı Hükümeti Türkiye'de barış içinde yaşayan ve aralarından pek çok kişinin de Türk ordusunda cesurca mücadele verdiği Hıristiyanları korurken tüm suçluları da kanunlar çerçevesinde cezalandırmak için büyük bir hassasiyetle çalışmaktadır."

ifadelerine yer vermiştir.

⁴⁰ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 12 Temmuz 1915, No: 160, s. 2.

⁴¹ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 12 Temmuz 1915, No: 159 (Eerste Blad) s. 4.

⁴² Arnheemsche Courant, 12 Temmuz 1915, No: 8899, s. 3.

⁴³ Rotterdamsch Nieuwsblad, 12 Temmuz 1915, No:

⁴⁴ De Tijd, 12 Temmuz 1915, No: 20683, s. 1.

⁴⁵ Rotterdamsche Nieuwsblad, 13 Temmuz, Derde Blad, No: 11440, s. 2.

Lahey Elçiliği'nin 14 Temmuz 1915 Tarihli Açıklaması

Temmuz ayının ortasında De Telegraaf "Ermenilerin Vaziyeti"⁴⁶, Nieuwe Rotterdamsche Courant "Türk Tarafına Göre"⁴⁷, De Maasbode "Türkler ve Ermeniler"⁴⁸, Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant "Yurtdışı Haberleri"⁴⁹, Nieuwe Tilburgsche Courant "Türk Tarafına Göre"⁵⁰ ve Rotterdamsch Nieuwsblad "Türkiye ile Mücadele"⁵¹, Eindhovensche Dagblad "Türkiye: Ermenilerin Durumu"⁵² başlıklarıyla Lahey Elçiliği'nin 14 Temmuz'da yaptığı açıklamaya yer vermişlerdir. Bu açıklamaya yer veren Hollanda gazeteleri bu kez ittifakla aynı metni yayımlamışlardır. Ayrıca bu açıklamanın yayımlandığı 15 Temmuz tarihli Nieuwe Rotterdamsche Courant'a ait gazete kupürü Lahey Elçiliği tarafından İstanbul'a gönderilmiş ve günümüze kadar muhafaza edile gelmiştir⁵³. Bu açıklamanın tam metni aşağıda verilmiştir.

" Lahey Türk Elçiliği aşağıdaki açıklamayı paylaştı:

İmparatorluk Türk Hükümeti'nin Ermenileri, varlıklarının ulusal savunmanın çıkarları açısından endişeye neden olduğu bölgelerden uzaklaştırmak için almış olduğu tedbirler, düşmanlarımız tarafından bahane edilerek aleyhimize kamuoyu oluşturulmak için kullanılmaktadır.

Kendi gazeteleri ve kendi hesaplarına kazanabildikleri tarafsız ülke gazeteleri, bu tedbirler ile alakalı durumun tüm hassasiyetine rağmen gerçekleri çarpıtarak, Ermeni ahalinin tamamıyla masum olmalarına rağmen en temel, en tabii ve kutsal haklarından mahrum bırakıldıklarını iddia etmektedirler.

Günlük yaşanan olaylar, Ermenilerin Ruslar yanında ülkemize karşı savaşırken uzun zaman önce tasarladıkları ve titizlikle uygulamaya koydukları geleceğe dair planlarının varlığıyla ilgili askeri yetkililerimize yeni deliller sunarken İmparatorluk Hükümeti'nin ihtilalci Ermenilere karşı takınmak zorunda kaldığı mecburi ve meşru tutumun gerekliliği tartışma kabul etmez bir durumdur.

Daha son zamanlara kadar sadece sınırlarımızdaki cephe bölgelerinde görülen bu nahak ihtilalci ve bölücü hareket şimdilerde bu hattın ötesine yayılmaya başladı. Böylece 15 Haziran'da 500 silahlı Ermeni, firari olan diğer soydaşlarına katılarak ansızın Şark-i Karahisar'a hücum etmiş, Muhammedi mahallelere saldırmış, buradaki tüm evleri ateşe verdikten sonra kaleye çekilmişlerdir. Yerel idarenin tüm olumlu ve barışçıl önerilerine silahlarla ve bombalarla karşılık vermişlerdir. Sivil ve asker 150 kişinin ölümüne neden olmuşlardır. Hükümetin kan dökülmeden teslim olmaları yönündeki son önerisi de sonuçsuz kalmıştır.

⁴⁶ De Telegraaf, 15 Temmuz 1915, No: 9087, s. 1.

⁴⁷ Nieuwe Rotterdamsche Courant, 15 Temmuz 1915, Ochtendblad A, No: 196, s. 1.

⁴⁸ De Maasbode, 15 Temmuz 1915, No: 13834, s. 1.

⁴⁹ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant 15 Temmuz 1915, No: 163, s. 1.

⁵⁰ Nieuwe Tilburgsche Courant, 16 Temmuz 1915, No: 6465, s. 1.

⁵¹ Rotterdamsch Nieuwsblad, 16 Temmuz 1915, No: 11443, s. 2.

⁵² Eindhovensche Dagblad, 16 Temmuz 1915, No: 163, s. 2.

⁵³ BOA. Fon: HR. SYS. Dosya: 2879, Gömlek: 39, 15 Temmuz 1915.

Bu koşullar altında yetkililer kaleye karşı topları kullanmak zorunda kalmıştır. Bu sert önlemler neticesinde başarılı olarak 2 Temmuz'da mevzu bahis isyancıları kontrol altına aldılar. Suçluların yanı sıra masum ve barış yanlısı ahalinin de acı kayıplarına neden olan böylesi ayaklanma hareketlerini farklı noktalardan bastırmak, en nihayetinde bu zorlukları ortadan kaldırmak ve tekrarlanmasını engellemek için farklı sınırlarda bulunan ordularımızdan kuvvet çekmek zorundayız.

İmparatorluk Hükümeti, ihtilalci Ermenilere karşı kat'i önleyici ve baskılayıcı tedbirler almak zorundadır. Bu tedbirler neticesinde ihtilalci Ermeniler sınır bölgelerinden ve ilerledikleri diğer bölgelerden uzaklaştırıldılar. Böylece bu tedbirler Rusların büyük ya da küçük zararlarından korunulmasına, ulusal savunmanın yüksek çıkarlarının ve iç huzurun tehlikeye girmesinin bertaraf edilmesinde etkili olmuştur⁵⁴.

Rotterdamsch Nieuwsblad haricinde yukarıda adı geçen gazetelerin tamamı Osmanlı Devleti'nin Lahey Elçiliği'nden yapılan bu açıklamayı birebir aynı yayımladılar. Ancak Rotterdamsch Nieuwsblad'da diğer gazeteler tarafından aynen verilen bu açıklama oldukça kısa tutularak aşağıdaki gibi yer aldı.

Lahey Türk Elçiliği, askeri operasyonları engelledikleri için Türk Hükümeti'nin zorunlu olarak sınır hattında bulunan Ermenilerin uzaklaştırdığını bildirdi. Rus ordusunda savaşan çok sayıda Ermeni 15 Haziranda Şarki Karahisar'a beklenmedik bir baskın yaparak, 2 Temmuz'da çıkarılana kadar kaleyi ele geçirdiler. Kamuoyunun huzuru ve güvenliğinin çıkarları için Ermeni ahaliye karşı sert tedbirler alınmak zorunda kalınmıştır⁵⁵.

Milli Ajans'ın 19 Ağustos 1915 Tarihli Açıklaması

19 Ağustos tarihinde Milli Ajans tarafından yapılan açıklama yine Alman Wollf Ajansı kanalıyla Hollanda basınında yer buluyordu. De Tijd'da "Son Haberler" başlığı altında "Rus Vahşeti"⁵⁶, Leeuwarder Courant'ta "Türkiye ile Savaş" başlığı altında "Kafkasya'dan"⁵⁷, De Maasbode'da "Türklerin Suçlamaları"⁵⁸, 20 Ağustos'ta Rotterdamsch Nieuwsblad'da "Ermeniler"⁵⁹, Provinciale Drentsche en Asser Courant'ta "Türkiye ve Savaş"⁶⁰, Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant "Rus Vahşeti"⁶¹ ve Haagsche Courant'ta "Türk Suçlamaları"⁶² başlıklarıyla yer bulmuştur.

"Milli Ajans'ın Erzurum'dan bildirdiğine göre; Ruslar ve Ermeni çeteleri Van'daki Muhammedi mahallesini yaktılar. Bir süre sonra Ermeni mahallesini de ateşe verdiler ve Muhammedi kadınlara ve kızlara işkenceler ettiler⁶³ ve bütün Muhammedi ahaliyi katlettiler. Bundan sonra (Ruslar)Amerikan Koleji'ni yaktılar ve Muhammedilere karşı duyulmamış bir katliam gerçekleştirerek buraya sığınanların hepsini öldürdüler. Ruslar geri çekilirken Amerikalıları ve Van'daki İtalyan konsolosu da beraberlerinde götürdüler. Alman

⁵⁴ Telegraaf, 15 Temmuz, No: 9087, s. 1; Nieuwe Tilburgsche Courant, 16 Temmuz, No: 6465, s. 1; Rotterdamsch Nieuwsblad, 15 Temmuz, No: 11443, s. 2.

⁵⁵ Rotterdamsch Nieuwsblad, 16 Temmuz 1915, No: 11443, s. 2.

⁵⁶ De Tijd, 19 Ağustos 1915, No: 20721, s. 3.

⁵⁷ Leeuwarder Courant, 19 Ağustos 1915, No: 194, s. 4.

⁵⁸ De Maasbode, 19 Ağustos 1915, No: 13900, s. 1.

⁵⁹ Rotterdamsch Nieuwsblad, 20 Ağustos 1915, No: 11473, Derde Blad, s. 2.

⁶⁰ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 20 Ağustos 1915, No: 194, s. 2.

⁶¹ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 20 Ağustos 1915, No: 193 (Twede Blad), s. 2.

⁶² Haagsche Courant, 20 Ağustos 1915, No: 9965 (Derde Blad), s. 2.

⁶³ Bu cümle Provinciale Drentsche en Asser Courant'ta "..... tecavüz ettiler" şeklinde geçmektedir.

yetimhanesinin öğretmenlerini tutsak ederek, onları yetimlerle birlikte götürmek istediler. Ancak Türk askerlerinin bölgeye gelişi buna engel oldu. Öğretmenler (ülkelerine) geri dönebilirlerdi. Çünkü Alman yetimhanesi Kazaklar tarafından ateşe verilmişti.”

Yukarıda adı geçen gazetelerin hepsinde bu haber birkaç kelime farklılığıyla yukarıda verildiği haliyle yer alırken Haagsche Courant isimli gazete bu habere diğer gazetelerde yer aldığı halinden daha kısa bir şekilde yer vererek, Müslüman kadın ve kızlara yapılan kötü muamelelere yer vermemiştir. Alman yetimhanesinin başına gelen olaylara ise hiç değinmemiştir. Bununla birlikte şehir içindeki halkın kötü durumundan bahsedilmişse de diğer gazetelerde yer aldığı haliyle tüm halkın öldürülmesi ifadesine yer vermemiştir. Ayrıca Amerikan Koleji'ne sığınan Müslümanların ise yine diğer gazetelerde ifade edildiği gibi tümünün değil çoğunun öldüğünü belirtmiştir. Bu haberlerde dikkat çeken başka bir ayrıntı ise De Tijd gazetesinin haberinde Ermeniler’de hiç bahsedilmemiş olmasıdır.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı’nın zorlu yıllarında coğrafi olarak İngiltere, Fransa ve Almanya gibi güçlü ülkelerin ortasında bulunan Hollanda haklı olarak savaş hakkında yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Hollanda basını İtilaf Devletleri haber ajansları tarafından yayımlanan haberleri kullanmak zorunda kalmıştır. Bu durum çoğu zaman Hollanda kamuoyunun tek taraflı bilgilenebilmesine ve böylece İtilaf Devletleri propagandalarına açık hale gelmesine neden olmuştur. Özellikle Ermeni olayları konusunda kendi dindaşları olan bir halka yönelik katliamlar yapıldığı iddiaları Hollanda basınının dikkatini çekmiştir. Bu haberlerin sıklığı da Hollanda kamuoyunun Ermeni olaylarıyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. Bu ilginin kaynağı Hollandalıların, Ermeniler ile aynı dine mensubiyeti ve katliama maruz kaldıkları algısının yerleşmiş olmasıyla yakından alakalı olmalıdır. Nitekim Talat Paşa anılarında bu durumu, “Birçok acı durumlar bana göstermiştir ki, Hıristiyanların Müslümanlara yaptıkları zulümler Avrupa’da büyük bir hoşgörüyü, sessiz karşılandığı halde, Müslümanların en ufak bir hareketi gereğinden fazla büyütülüyordu”⁶⁴ sözleriyle ifade etmiştir.

İtilaf Devletleri ajansları kaynaklı haberlere bu kadar çok yer verilirken *Neden Alman Wolff Haber Ajansına sıklıkla başvurulmadığı* sorusu, üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur. Buna rağmen Osmanlı Devleti’nin Lahey Elçiliği tarafından paylaşılan ve Alman Wolff Ajansı üzerinden Milli Ajans’ın yaptığı açıklamalara aksi yöndeki haberler kadar önem verilmemiş olmasına rağmen bunların da Hollanda basınında yer bulabilmiş olması bile İtilaf Devletleri gölgesindeki Hollanda basınının kısmen de olsa tarafsız kalma gayretinde olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durum suçlamaların hedefinde bulunan Osmanlı Devleti’ne olayların gerçek yüzünün ortaya konulması açısından az da olsa söz hakkı verildiğinin bir göstergesidir.

I. Dünya Savaşı’nın zor şartlarında bile Osmanlı Devleti’nin Hollanda basınına takip etmesi, aleyhinde çıkan kimi haberlere karşı Lahey Elçiliği vasıtasıyla açıklamalar yapması ve bu açıklamaların yayımlanması bile Osmanlı Devleti’nin yabancı bir ülke kamuoyunda oluşan algılara karşı hassasiyetinin ve dış politikada takip ettiği özenli siyasetin önemli bir örneği olarak gösterilebilir.

⁶⁴ Alpay Kabacalı (Haz.), Talat Paşanın Anıları, İstanbul, 2015, s. 62.

Kaynakça

Arşiv Belgesi:

BOA. Fon: HR. SYS. Dosya: 2879, Gömlek: 39, 15 Temmuz 1915.

Gazeteler:

Algemeen Handelsblad,

Arnhemsche Courant

Haagsche Courant

De Maasbode

De Tijd

Leeuwarder Courant Provinciale Drentsche en Asser Courant,

Middelburgsche Courant

Nieuwsblad van het Noorden

Nieuwe Rotterdamsche Courant

Nieuwe Tilburgsche Courant

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant

Rotterdamsche Nieuwsblad

Telegraaf

Tetkik Eserler:

Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyesi İ'lan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra, H. Erdoğan Cengiz (Haz.), Ankara, 1983.

GÖNCÜ, T. Cengiz; Belgeler ve Fotoğraflarla Meclis-i Mebusan (1877-1920), İstanbul, 2010.

KABACALI, Alpay (Haz.); Talat Paşanın Anıları, İstanbul, 2015.

MOEYES, Paul; "Jupiter en de stervelingen: De opperbevelhebber en de volksvertegenwoordiging 1914- 1918", Militaire Spectator, jaargang 183, nummer 7/8, 2014, s. 336- 348.

ÖZKAYA, Yücel; "Milli Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler", Atatürk Araştırmaları Dergisi, c. 1, Mart 1985, S. 2, s. 587- 607.

URAS, Esat; Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1987.

Ek- 1: Lahey Elçiliği'nin 15 Temmuz 1915 tarihli Nieuwe Rotterdamsche Courant gazetesinde yayımlanan açıklaması (BOA. Fon: HR.SYS. Dosya: 2879, Gömlek: 39, 15 Temmuz 1915)

Annexe au rapport N° 4313.73 de La Haye

Nieuw Rotterdamse Courant
du 15 juillet 1915
(Edition de midi).

Van Turksche zijde.

De Turksche legatie te 's-Gravenhage meldt het volgende:

De maatregelen welke de keizerlijke Turksche regering genomen had ter verwijdering van de Armeniërs uit de streken waar hun tegenwoordigheid schadelijk werd geacht voor de belangen der nationale verdediging, strekken onze vijanden tot voorwendsel om de publieke opinie tegen ons te bewerken.

Hun dagbladen, zoomede die der onzijdige landen, welke zij voor hun zaak hebben weten te winnen, leggen zich er op toe, de waarheid te vervalschen, door zorgvuldig alle feiten welke op dezen maatregel betrekking hebben, te verdraaien en door te beweren, dat het Armenisch element, ondanks zijn volmaakte onschadelijkheid, in zijn meest elementaire, zijn meest natuurlijke en zijn heiligste rechten is gekrenkt. Men zou de dringende en gewettigde noodzakelijkheid van de houding, welke de keizerlijke regering zich genoodzaakt heeft gezien aan te nemen tegenover de revolutionaire Armeniërs niet kunnen betwisten; de gebeurtenissen leveren dagelijks aan onze militaire autoriteiten nieuwe bewijzen van het bestaan van een vooruit opzemaakt plan, dat sinds lang is vastgesteld, hetwelk zij nauwkeurig blijven uitvoeren, terwijl zij tegen ons aan de zijde der Russen vechten. Deze oneerlijke revolutionaire en separatistische beweging, welke tot den jongsten tijd alleen was waargenomen aan de fronten en in de streken welke aan de onze grenzen, is thans uitgebreid tot onze verbindingslijnen. Zoo hebben den 15en Juni 500 gewapende Armeniërs, waarbij zich deserteurs van hetzelfde ras hadden gevoegd, onverwachts Charki-Karahissar aangevalen, de Mahomedaansche wijken bestormd, waar zij alle huizen in brand hebben gestoken en zich daarna verschanst in de citadel van de stad, terwijl zij op de vaderlijke en verzoenende vermaningen der plaatselijke overheid geantwoord hebben met geweervuur en bommen. Zoo hebben zij den dood veroorzaakt van 150 personen, burgers of militairen.

Het laatste voorstel van de regering om hun onderwerping te verkrijgen zonder bloedvergieten, is vruchteloos gebleven.

Onder deze omstandigheden hebben de autoriteiten zich verplicht gezien tegen de citadel kanonnen te gebruiken. Dank zij dezen gewelddadigen maatregel zijn zij er in geslaagd zich den 2den Juli meester te maken van de bedoelde opstandelingen. Dergelijke oproerige bewegingen, die op verschillende punten uitbreken, verplichten ons aan onze legers die zich aan de verschillende grenzen bevinden, krachten te onttrekken om ze te onderdrukken, ten einde deze moeilijkheden uit den weg te ruimen en te verhinderen dat zich gebeurtenissen herhalen, waarbij naast de schuldigen ook de onschuldige en vreedzame bevolking betreuenswaardige verliezen lijdt.

De keizerlijke regering heeft tegen de Armenische revolutionairen zekere preventieve en repressieve maatregelen moeten nemen. Als uitvloeisel van deze maatregelen zijn zij verwijderd uit de grensstreken en de gebieden waar verbindingslijnen doorheen loopen. Zoo zijn zij aan dezen meer of minder krachtigen invloed van de Russen onttrokken en buiten staat gesteld schade toe te brengen aan de hoogere belangen van de nationale verdediging en de inwendige rust in gevaar te brengen.